

MATKAILUALAN YLIOPISTOKOULUTUKSEN ALKUVAIHEET SUOMESSA

Seppo Aho

Matkailuaiheisia tutkielmia tehtiin Suomen yliopistoissa hyvin vähän ennen 1980-lukua. Alan opetusta oli jonkin verran tarjolla: lehtori Eero Auvinen piti matkailuteemaa esillä luennoillaan ja seminaareissaan Helsingin kauppakorkeakoulussa jo 1970-luvun alkuvuosina. Matkailua kokeiltiin oppiaineena Tampereen yliopiston aluetieteen laitoksella muutama vuosi 1970-luvun alkupuoliskolla. Kauko V. Niinisalon järjestämä *matkailuopin* approbatur-arvosanaopetus jäi kuitenkin lyhytkestoiseksi.

Talousmaantieteen apulaisprofessorina Helsingin kauppakorkeakoulussa vuonna 1973 aloittanut Kai-Veikko Vuoristo otti matkailun pääteemakseen ja vaikutti sen jatkuvan perustason yliopisto-opetuksen vakiintumiseen Suomessa. Hän jatkoi professorina vuoteen 1997, mutta on jatkanut alan opetusta ja oppikirjatuotantoaan sen jälkeenkin. Professori Vuoristo sopiikin mainita matkailun yliopisto-opetuksen pitkän linjan uranuurtajana Suomessa.

Omana oppiaineenaan matkailuala tuli pysyvästi jäädäkseen Suomen yliopistolaitoksen piiriin vasta 1990-luvun alussa. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus käynnisti matkailun approbatur-opetuksen tammikuussa 1992. Kurssille tuli yllättäen peräti noin 160 osanottajaa, pääosin työelämässä jo vuosia palvelleita ihmisiä. Käynnistytksen alkuosan ensimmäisenä vastuuopettajana toimi Tampereen yliopiston dosentti Seppo Aho. Hän

tarjosi saman vuoden syksyllä – nyt Lapin yliopiston dosenttina – vastaavan opetuksen myös Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen käynnistämässä hieman erilaisessa matkailun approbatur-ohjelmassa, joka sitten toistettiin vuosittain vain hieman muunnellen kymmenkunta vuotta. Yliopistolliseen loppututkintoon johtavaa matkailualan koulutusta ei tässä vaiheessa vielä luvattu kenellekään, eikä siitä juurikaan edes julkisesti puhuttu. Ajatuksen kypsyttely oli kuitenkin alkanut, ja onnistuneesti uudelleen käynnistynyt approbatur-opetus antoi puhtia matkailun laajemman yliopistokoulutuksen jatkokehittelyyn.

Lapin yliopiston tutkintoon johtava matkailukoulutus

Matkailualaa palvelevat yrittäjäyyskurssit olivat Lapin silloisen korkeakoulun täydennyskoulutuskeskuksen (TKK) normaalitoimintaa 1980-luvun puolivälistä alkaen. Toimiessaan TKK:n johtajana 1980-luvun lopulla dosentti Seppo Aho teki ehdotuksen yliopistotutkintoon johtavan koulutuksen käynnistämisestä Lapissa, mutta ehdotus ei vielä tuolloin herättänyt laajempaa kiinnostusta yliopistoväen keskuudessa. Rehtori Esko Riepula raotteli kuitenkin lukuvuoden 1990-91 avajaispuheessaan yliopistoksi muuttuvan Lapin korkeakoulun tavoit-

Suomalainen tutkintoon johtava akateeminen matkailukoulutus alkoi Lapin yliopiston kampuskella syyskuussa 1994. Pääsisäänkäynnin edustalla Ukri Merikannon patsastaidetta

teita vuoteen 2000 tuoden esiin mm. tiedekunta-pohjaisen luonnontieteiden ja tekniikan sovellustusten opetuksen ja jatkaen: ”Tätä ennen meidän tulee huolehtia ekonomin tutkintoon johtavan koulutusohjelman käynnistämisestä sekä matkailuun suuntautuvan tutkimuksen ja ylimmän opetuksen järjestämisestä, jotka ovat lähivuosien suunnitelmisamme...”

Lapin yliopiston rehtori Esko Rieppola otti maaliskuuhun vaihteessa 1994 yhteyttä Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen Lapin yksikön vetäjänä tuolloin työskennelleeseen dosentti Seppo Ahoon ja pyysi tätä lähettämään uudelleen ehdotuksensa matkailun tutkintokoulutuksen käynnistämisestä Lapin yliopistossa. Aiemmin vähälle huomiolle jäänyt ehdotus oli saanut uutta arvoa jo pari vuotta jatkuneen vaikean taloustilanteen nostattaman korkean työttömyyden myötä, joka koski rankasti myös ylioppilasnuorisoa. Opetusministeriö ilmoitti yliopistoille mahdollisuudesta saada lisärahoitusta, mikäli ne pystyvät avaamaan lisää opiskelijapaikkoja uusissa koulutusohjelmissa jo seuraavana syksynä. Tähän mahdollisuuteen dynaamisesti johdettu Lapin yliopisto päätti nyt tarttua tarjoamalla uutta matkailun koulutusohjelmaa.

Yliopiston johto toteutti asiassa tarpeelliset toimenpiteet yhteiskuntatieteellistä tiedekuntaa kuuluttamaan huhtikuussa, minkä jälkeen ehdotus matkailun koulutusohjelman käynnistämisestä lähetettiin opetusministeriöön. Myönteinen päätös rahoituksesta tuli sieltä vasta touko-kesäkuun vaihteessa, mutta tämä myöhäinen ajankohta ei estänyt yliopistoa toteuttamasta vaaditun nopean käynnistyksen edellyttämiä valmisteluja: muun muassa julistettiin haettavaksi uuden monitieteisen koulutusohjelman käynnistämisestä vastuullisen matkailun professorin tilapäinen virka. Ennen kesälomakautta tiedotettiin valtakunnallisesti uudesta koulutusohjelmasta ja opiskeluun hakumahdollisuudesta.

Matkailun ensimmäiseen (tilapäiseen) professoriin Suomessa haki kuusi henkilöä: dosentti, FT, VTL Seppo Aho, MMT, DI Jalo Aminoff, VTT Esko Antola, FT Jorma Hemmi, DI Seppo Rantamäki ja HTT Esko A. Repo. Lapin yliopisto päätyi valitsemaan dosentti Seppo Aho aloittamaan tehtävässä 1.8.1994 – määräyskirjan tähän hän sai 13.7.1994. Aho siirtyi käynnistämään Suomen ensimmäistä matkailun yliopistolliseen perustutkintoon johtavaa koulutusta Oulun yliopiston Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen Lapin yksikön esimiehen ja erikoistutkijan tehtävästä. Hän oli toiminut tätä ennen mm.

Lapin korkeakoulun täydennyskoulutuskeskuksen johtajana ja Joensuun korkeakoulun yhteiskuntapolitiikan vs. apulaisprofessorina. Hän oli sivutoimisesti dosenttina Lapin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnassa erikoisalanaan yhteiskuntasuunnittelu ja Tampereen yliopiston taloudellis-hallinnollisessa tiedekunnassa erityisaloina pienyrittäjyys ja alueellinen kehittäminen. Aho on opintotaukseltaan Helsingin yliopiston valtiotieteen lisensiaatti ja filosofian tohtori Lontoon yliopistosta erikoisalanaan aluetalous ja -suunnittelu. Hän oli opiskellut myös useissa muissa yliopistoissa ulkomailla (Berliinissä, Münsterissä, Prahassa ja Tukholmassa).

Pitkään ja monipuolisesti ulkomailla aluekehityksen teorioihin ja käytäntöihin perehdyttyään Aho oli kiinnostunut alueellisen kehittämisen uusista mahdollisuuksista Suomessa. Vuoden 1978 alussa alkaneella kotimaan tohturityöurallaan Pohjois-Karjalassa ja Lapissa häntä kiinnostivat nykyaikaisen matkailun mahdollisuudet etäisten mutta luonnoltaan ja kulttuuriltaan vahvojen alueiden uutena merkittävänä kehityspotentiaalina. Tässä häntä auttoivat sekä alueellisen kehityksen perinpohjaiset akateemiset opinnot että erilaisten maiden ja alueiden hyvä omakohtainen tuntemus. Perinteiset alueellisen kehityksen teoriat eivät tunnistanee matkailun tätä potentiaalia, mikä lisäsi uuden koulutus- ja tutkimusalan kiinnostavuutta.

Ratkaiseva virike Lapin yliopiston matkailun koulutusohjelman - joka oli laatuaan ensimmäinen paitsi Suomessa myös Pohjoismaissa - käynnistämisestä tuli siis maaliskuulla 1994, ja tarpeelliset hallinnolliset päätökset sen toteuttamiseksi tehtiin huhti-heinäkuulla 1994. Opetus oli luvattu käynnistää jo tulevana syksynä eli vain vajaa puoli vuotta käynnistysprosessin alun jälkeen. Näin myös tapahtui. Uuden yliopistollisen koulutusohjelman aikaansaamisen aikataulu ehdotuksen ensimmäisestä virallisesta käsittelystä opiskelijoiden tuloon ja opetuksen alkuun lieenee lyhyyydessään alansa ennätys nykyajan Suomessa.

Uuden koulutusohjelman opiskelupaikan hakijoita oli kaikkiaan yli 400. Aloituspaiikkojen määräksi oli kesäkuussa päätetty 20, mutta määrää korotettiin elokuussa 22:een ja pisteiden mentyä kahdella hakijalla tasan viimeistä sisäänottopaikkaa täytettäessä tuli sisäänotettujen määräksi lopulta 23. Kaikki opiskelupaikan saaneet myös aloittivat opiskelun syyskuussa 1994. Tarve matkailun yliopistollisen tutkintokoulutuksen käynnistämiseen Suomessa todettiin siis myös vahvan kysynnän kautta.

Matkailu pääaineena

Matkailun uusi koulutusohjelma hämmensi koulutusohjelmien perinteistä jakoa vakiintuneisiin yliopistollisiin oppiaineisiin, kuten hallintotiede, kansantaloustiede, liiketaloustiede, sosiologia jne. Matkailualan asiantuntijuus edellyttää useiden erilaisten tärkeiden asiakokonaisuuksien hallintaa (mm. matkailijatyypit, kohdealueet, vetovoimaisuuden problematiikka, liikenne, tuotekehitys ja markkinointi), joten alan opiskelun pitää tarjota näiden tuntemukseen liittyviä monipuolisia käsitteellisiä ja metodisia valmiuksia. Matkailu on siis sisällöltään ja käsitteelliseltä luonteeltaan heterogeeninen tarkastelukohde, jonka hyvä ymmärtäminen vaatii useiden tieteenalojen samanaikaista soveltamista. Tämän mahdollistaminen edellyttää erilaisten tieteiden kohtaamista matkailun opetuksessa, minkä järjestäminen käytännössä ei ole aivan helppo asia. Monitieteisen tarkastelun ihanteeseen päästäisiin matkailuaiheissa periaatteessa kyllä helposti, kun eri tieteenalojen edustajat toteuttaisivat sitä yhteistyönä. Mutta tämä edellyttäisi riittävän vahvan yhteisen tahtotilan aikaansaamista, mihin hyvin nopealla aikataululla perustetun uuden oppiaineen lähtökohdat eivät olleet kovin hyvät.

1990-luvun alkupuolen yliopisto-opinnot perustuivat malliin, jossa jokin "perinteinen" tieteenala otettiin pääaineeksi - sivuaineena saattoi olla jokin vähemmän vakiintunutkin oppimisen alue. Lapin yliopiston matkailun koulutusohjelman lähtökohdaksi oli alun alkaen "matkailun maistereiden" tuotanto eli pääaineoikeuksien saaminen matkailuoppiaineelle. Tämä ei ollut kaikkien rinnakkaisten oppiaineiden mieleen - varsinkaan kun matkailun opinnot olivat nousseet hakijoiden määrässä tiedekunnan selvästi suosituimmaksi oppiaineeksi. Aikaa pääaineoikeuden varmennukseen oli runsaat kaksi vuotta eli siihen asti kun ensimmäisen sisäänotton opiskelijat tulivat maisterintyönsä tekovaiheeseen. Asiaa koskevat päätökset saatiin ajoissa varmennetuiksi yhteiskuntatieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvoston päätöksellä loppukeväällä 1996. Samalla määriteltiin matkailun uuteen pääaineeseen kaksi suuntautumisvaihtoehtoa: liiketoiminnallis-taloustieteellinen ja sosiologis-yhteiskuntatieteellinen.

Asetelma muuttui kuitenkin yllättäen vuodenvaihteessa 1996/97, kun tiedekunnan uutena dekaanina - johtajana - aloittanut sosiologian professori ilmoitti ensi töikseen että matkailulta pitää ottaa tämän pääainestatus pois. Hänen perustelun-

sa olivat matkailualan kehittymättömyys tieteenalana ja matkailun puuttuminen opetusministeriön pääaineiksi määrittelemien oppiaineiden listalta. Kiista työllisti useita tiedekuntaneuvoston kokouksia keväällä 1997 ja sai aikaan vahvoja spontaaneja mielenilmaisuja matkailun opiskelijataholta, jonka edustajat syyttivät tiedekuntaa ”harhaanjohtosta ja huijauksesta” kun he eivät saaneetkaan opiskella matkailua pääaineena vaikka niin oli hakuprosessissa luvattu, ja he olivat juuri tätä varten Rovaniemelle eri puolilta maata tulleet.

Kiista matkailun pääainestatuksesta päättyi loppukeväällä 1997 dekaanin kannan voittoon. Näin muutettu järjestely (pääaineena ”perinteisempi” tieteenala ja matkailuoppiaineella sivuainestatus) oli kuitenkin voimassa vain alkusyksyyn 1998, johon mennessä mielipiteet tiedekunnassa olivat kypsyneet matkailulle suosiollisiksi, ja uuden dekaanin johdolla sille palautettiin pääainestatus. Lapin yliopistossa on vuodesta 1999 lähtien voinut suorittaa matkailusta kaikkia akateemisia tutkintoja kandidaatista tohtoriin. Ensimmäisenä väitteli Raija Komppula keväällä 2000. Kokonaan ”omaa tuotantoa” oleva matkailun tohtori valmistui syksyllä 2004, kun koulutusohjelman käynnistysvuoden aloittajiin kuuluva tangoprinsessanakin tunnettu Sari Matala väitteli. Osin melko tuskallisten alkuvaiheiden jälkeen matkailun pääaineopetus vaikiintui siis varsin nopeasti Lapin yliopistoon, joka edelleenkin on alan ainoa korkeinta koulutusta aina tohtorin tutkintoon asti monipuolisesti tarjoava yliopisto Suomessa.

Matkailuoppiaineen oma henkilöstö Lapin yliopistossa oli aluksi hyvin pieni – vain yksi tilapäinen professori. Huomattava täydennys saatiin vuoden 1996 alusta, kun Oulun yliopiston osana toimineen Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen Lapin yksikön henkilöstö siirtyi Lapin yliopiston palvelukseen, ja sen kaikki kolme akateemisesti koulutetun tutkijan (KTM Heli Ilola, FL Jari Järviluoma ja erikoistutkijan tehtävästä virkavapaalla oleva Seppo Aho) virkaa siirrettiin matkailun opetukseen ja tutkimukseen. Tämä kahden pohjoisen yliopiston välinen järjestely oli merkittävä siinäkin mielessä, että se osoitti tässä asiassa hyvää tahtoa ja kykyä yhteistyöhön monissa muissa asioissa pitkään kiistelleiden osapuolten välillä. Käytännössä järjestely merkitsi myös huomattavan vahvaa aineellista tukea Oulun yliopistolta Lapin yliopistolle, sillä virkasiirtojen myötä siirtyivät tuolloin myös virkoihin liittyvät palkkarahat. Myöhemmin samana vuonna

henkilöstö täydentyi vielä yhdellä pätevällä opettajalla ja tutkijalla, kun ETM Monika Luthje aloitti matkailun assistenttina. Seuraava merkittävä täydennys saatiin vasta syksyllä 1998, jolloin VTT Soile Veijola aloitti uudessa virassa matkailun yliassistenttina.

Matkailuoppiaineen kehitys on jatkunut dynaamisena Lapin yliopistossa 2000-luvulle tultaessa. KTT Antti Haahti aloitti avoimen haun jälkeen matkailun professorina helmikuussa 1999; hän siirtyi tähän tehtävään palvelutoiminnan professuurista Tampereen yliopistosta. Seppo Aho jatkoi lyhyen sapttivapaan pidettyään matkailun erikoistutkijana ja kehitysjohtajana sekä perustetun matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan varadekaanina ja sittemmin taas matkailun professorina. Matkailuopintojen suuntautumisvaihtoehtoja on ajoittain lisätty ja uudistettu. Antti Haahti on vastannut matkailun liiketalouspainotteisesta opetuksesta. Luontomatkailuun perustettiin yhteinen professuuri Metsäntutkimuslaitoksen, Lapin yliopiston ja metsähallituksen yhteistyönä vuonna 2002; tähän liittyen saatiin luontomatkailuun oma suuntautumisvaihtoehto. Sen ensimmäisenä määräaikaisena professorina aloitti alkuvuodesta 2003 FT Jarkko Saarinen, joka kuitenkin varsin pian siirtyi maantieteen vakinaiseen professuuriin Oulun yliopistoon. Seuranneessa haku-menettelyssä uudeksi ma. professoriksi valittiin FT Liisa Tyrväinen, joka sittemmin on nimitetty myös uudelle kaudelle. Kulttuurimatkailuun perustettiin professuuri keväällä 2003, mutta sen toimiala muutettiin matkailun kulttuurintutkimukseksi jo vajaata vuotta myöhemmin, ennen kuin viran täyttöprosessi oli edennyt. Tässä uudessa professuurissa on alusta lähtien toiminut VTT Soile Veijola.

Koska matkailun yliopisto-opetuksen käynnistys Suomessa on tämän artikkelin varsinaisena aiheena, ei 2000-luvun alun jälkeisiä tapahtumia tarkastella tässä lähemmin. Uuden yliopistollisen oppiaineen esiintulo ja ensi vaiheen muotoutuminen tutkintoja tuottavaksi osaksi suomalaista yliopistolaitosta saatiin pysyväle pohjalle Lapin yliopistossa vuosina 1994-99. Koulutusohjelma on palvellut alusta lähtien koko maata ja osin myös ulkomaita. Opiskelijoista noin puolet on yleensä tullut Lapin ja Oulun läänien alueilta ja toinen puoli etelämpää Suomesta. Taustaltaan ulkomaalaisia on tutkinto-opiskelijoissa ollut ohjelman alkuvuosista lähtien, erityisesti venäläisiä ja virolaisia. Matkailuoppiaine on alusta pitäen ollut myös vaihto-opiskelijoiden suosiossa.

Suomen matkailututkijoiden verkottuminen käynnistettiin keväällä 1991 kuvan talon yläkerroksesta Rovaniemen Koskikadulla Alvar Aallon toimiston suunnitteleman talon seinätaiteen nimi on "Lohi ja revontulet"

Matkailualan verkostoyliopiston synty

Matkailun tutkimus oli Suomessa – ja myös muualla Pohjoismaissa – vielä 1990-luvun alussa sangen vähäistä ja sen harjoittajat hajallaan. Seppo Aho perusti vuoden 1991 alkupuoliskolla *Suomalaisten matkailututkijoiden yhteistyöverkoston*, joka piti ensimmäisen kokouksensa Rovaniemellä toukokuussa 1991. Yhdessä matkailututkijakollegansa Jari Järvi- luoman kanssa hän jatkoi 14 vuotta tämän verkoston koollekutsujana ja koordinaattorina toimittaen samalla myös *Suomalaisten matkailututkijoiden uutiskirjettä*. Verkoston vuosittaisten kokousten tuloksena syntyi kymmenkunta tutkimusraporttia ja uutta suomenkielistä oppikirjaa alan oppilaitosten käyttöön. Vakiintuneen tutkijaverkoston työtä jatkamaan perustettiin vuonna 2004 uusi tieteellinen yhdistys – *Suomen Matkailututkimuksen Seura ry*. Suomalaiset matkailun tutkijat järjestäytyivät siis jo hieman ennen alan yliopistokoulutuksen voimakkaan kehityksen käynnistymistä.

Etelä-Savo on jo pitkään ollut kesämatkailustaan tunnettu. Yliopistollisella koulutuksella sitä vastoin on siellä ollut varsin vähäinen rooli. Tilanteen kohentamiseksi käynnistettiin 1990-luvun alussa

Mikkelin lääninhallituksen rahoituksella kehittämisprojekti, jonka tavoitteena oli uudentyyppistä verkostomallia hyödyntävän yliopistotasaisen koulutuksen lisääminen Etelä-Savossa. Matkailuala valikoitui alun alkaen tämän koulutuksen yhdeksi painopistealueeksi ja Savonlinna tähän teemaan liittyvän koulutuksen tukikohdaksi. Hankkeen projektipäällikkönä toimi FT Veijo Ilmavirta ja suunnittelijana aloitti alkuvuodesta 1992 MMM Ulla Ritola-Pesonen.

Elokuun 17.-18. päivät 1992 ovat merkittäviä yliopistojen yhteistyönä toteutettavan matkailualan koulutuksen kannalta Suomessa. Silloin kokoon-
tui suomalaisten matkai-

lututkijoiden kärkijoukko Hailuodossa Marjanien majakan Oulun yliopiston tutkimusasemaksi muutetuissa tiloissa vuosittaiseen symposiumiinsa. Tutkimustäyteiseen ohjelmaan oli lisätty ylimääräinen asiakas, jossa pohdittiin mahdollisuutta matkailun monipuolisen opetusohjelman suunnittelun aloittamista yliopistojen yhteistyönä. Paikalla olivat mm. Helsingin kauppakorkeakoulun apulaisprofessori Kai-Veikko Vuoristo, yliopistonlehtori (myöhemmin Tampereen ja Turun yliopistojen historian professori) FT Auvo Kostiainen, Tampereen yliopiston dosentti Antti Haahti, tutkimusyksikön esimies dosentti Seppo Aho, FT Jorma Hemmi ja tutkijajoukon ulkopuolisena vieraana paikalle omasta toiveestaan kutsuttu projektipäällikkö Veijo Ilmavirta.

Aloitteentekijänä matkailun yliopistotasaisen aiempia laajemman verkostomuotoisen koulutusohjelman suunnittelun käynnistämiseen oli projektipäällikkö Veijo Ilmavirta, joka toimi tuolloin myös Mikkelin läänin korkeakoulupoliittisena asiamiehenä.

Lähtökohtana oli ajatus täysin uusimuotoisesta yhteistyöstä, jota toteutettaisiin opetuksen hyvin koordinoituna verkostomallina – kukin jäsenyliopisto toisi siihen oman yhdessä sovitun erityispa-

noksensa. Aloitteeseen liittyi alun alkaen pyrkimys yliopistotasaisen koulutuksen tarjonnan lisääminen Mikkelin läänissä. FT Ilmavirran rooli hankkeen laajapohjaisessa käynnistymisessä oli merkittävä, vaikka hänellä itsellään ei ollut taustaa matkailun opetuksessa tai tutkimuksessa. Mutta hän oli aiemmassa toimessaan Arktisen keskuksen johtajana Rovaniemellä tutustunut matkailututkijoiden verkottuneisuuteen ja oli myös hyvin perillä matkailun lupaavista kehitysnäkymistä. Hailuodon tutkijakokous päättyi varovaisesti hyväksymään tehdyn yhteistyötarjouksen. Tutkijaverkoston jäsenet ryhtyivät vapaasta tahdostaan ja päätöksestään omien yliopistojensa yhdyshenkilöiksi hankkeeseen. Heillä ei tässä vaiheessa ollut tähän yliopistoiltaan mitään virallista valtuutusta, kun asiaa ei ollut mainittavasti pohjustettu kokouksen etukäteismateriaalissa. Tämä ei estänyt vahvan myönteisen tahtotilan viriämistä, mistä pääansio kuuluu hankeidean innostavasti esitelleelle Veijo Ilmavirralle – asiassa päädyttiin kollektiivisesti myönteiseen arvioon ja vapaamuotoiseen sitoutumiseen hankkeen edellyttämän asiantuntijaryhmän muodostamiseksi.

Matkailualan verkostoyliopisto -hankkeen suunnittelu sai Hailuodon kokouksesta uutta vauhtia. Ilmavirran ja Ritola-Pesosen tehokkaasti ohjastama projekti sai tuekseen alan kärkiasiantuntijoiden myönteisen vireen; se myös tilasi apulaisprofessori Vuoristolta esityksen uuden koulutusmallin toteutusta varten perustettavan asiantuntijaryhmän toiminnasta. Perustettu ”professorityöryhmä” aloitti toimintansa maaliskuun lopussa 1993; ensimmäisessä kokouksessa olivat mukana Seppo Aho, Pekka Borg, Antti Haahti, Veijo Ilmavirta, Mauno Kosonen Helsingin yliopistosta, Lasse Lindqvist Svenska handelshögskolanista, Ulla Ritola-Pesonen ja K.-V. Vuoristo. Toteutukseen tähtäävän suunnittelun aloittaminen oli mahdollista Mikkelin läänin hallinnon tarkoitusta varten osoittaman projektirahan avulla. Sillä palkattiin tarvittava projektihenkilöstö ja maksettiin yhteisistä kokouksista aiheutuneet ja muut suunnittelukulut. Suunnittelukokoukset 1993-94 pidettiin lähes poikkeuksetta Kauppakorkeakoulun kokouskabinetissa Helsingissä. Suunnittelutoimikunnan puheenjohtajana toimi korkeakouluasiamies Veijo Ilmavirta ja jäsenenä yllä mainittu asiantuntijajoukko, joka myöhemmin täydentyi professoreilla Auvo Kostiainen ja Pauli Vuolle (Jyväskylän yliopisto).

Mukaan tuli heti alkuvaiheessa kuusi yliopistoa ja yksi kauppakorkeakoulu: Helsingin, Joensuun,

Jyväskylän, Lapin, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistot sekä Helsingin kauppakorkeakoulu. Vaasan yliopisto, Turun kauppakorkeakoulu, Sibelius-Akatemia, Taideteollinen korkeakoulu ja Svenska handelshögskolan liittyivät verkostoon vuonna 1996, Kuopion yliopisto vuonna 1997, Teatterikorkeakoulu ja Åbo Akademi 1999 sekä Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu vuonna 2000. Näin matkailualan verkostoyliopiston toiminta ulottui 17 jäsenyliopistoon eli suureen enemmistöön Suomen yliopistoista. Kun tavoitteena oli nimenomaan yliopistotasaisen matkailualan koulutuksen käynnistäminen, vahvassa kehittymistilassa olevat ammatikorkeakoulut rajattiin tästä hankkeesta pois.

Verkostoyliopiston opetussuunnitelman teosta vastasi laajentunut professorityöryhmä, jonka puheenjohtajana toimi korkeakouluasiamies Veijo Ilmavirta ja jäsenenä verkoston jäsenyliopistojen edustajat. Opetussuunnitelma valmistui keväällä 1995; siinä määritettiin sisäänoton periaatteet, kunkin jäsenyliopiston henkilöstön opetuspanokset, opetuksen intensiivijaksojen ajankohdat ja muut ensimmäiseen toteutuskierrokseen tarpeelliset asiat. Ensimmäinen opiskelijavalinta tehtiin loppukevällä 1995. Varsinaisten aloittavien opiskelijoiden määräksi oli päätetty 50, ja melko tarkkaan tämä määrä aloittikin vuosittain verkostoyliopisto-opintonsa kaudella 1995-2000. Kun lisäksi myönnettiin erillisopinto-oikeus vuosittain muutamille, aloittavien määrä nousi alkuvuosina hieman yli 50:een lukuun ottamatta vuotta 1998, jolloin se oli tasan 50.

Tämä yliopistojen yhteishanke omaksui nimekseen Matkailualan verkostoyliopisto (englanniksi Finnish University Network for Tourism Studies, FUNTS). Sen hallinnointi vakiintui Savonlinnaan, joka jo suunnitteluvaiheessa oli ollut Ilmavirtaa lukuun ottamatta projektihenkilöstön työskentelypaikkakunta. Hankkeen johtoryhmä hyväksyi Savonlinnan verkostoyliopiston kotikampukseksi. Ilmavirta jatkoi hankkeen johdossa vuoden 1998 loppuun, jolloin suunnittelu- ja käynnistysvaiheen voidaan katsoa päättyneen. Johtoryhmän uudeksi puheenjohtajaksi valittiin maantieteen professori John Westerholm Helsingin yliopistosta.

Matkailualan yliopistoverkosto (tuttavallisesti lyhentäen Mavy) omaksui heti alusta pitäen periaatteen, että sen tarjoamat opinnot ovat kandidaatti- tai maisteritutkinnon sivuaineina – matkailu ei siis ole Mavy-opiskelijoiden pääaine. Jäsenyliopistoja kutsutaan opiskelijoiden emoyliopistoiksi, joiden opetustarjontaa Mavyn tehtävänä on täyden-

tää sekä opetusmenetelmillään (intensiivijaksot Savonlinnassa ym. kotimaassa ja myös ulkomailla matkaillen) että sisällöillään, jotka olivat toiminnan alkaessa täysin uutta tarjontaa. Opiskelijat valittiin jäsenyliopistoihin jo hyväksytyistä vähintään vuoden opiskelleista opintomenestykseen, alan tunte- mukseen ja motivaatiotekijöihin perustuvan pistey- tyksen pohjalta. Alkuvuosina suosio oli niin suuri että pyrkijöistä vain osa voitiin ottaa verkostoyli- opiston opiskelijoiksi.

Matkailualan verkostoyliopisto on alusta pitäen tuonut piristävän lisänsä alan koulutusjärjestelyi- hin Suomessa. Sen tehokas ja pätevä projektihen- kilöstö on myös pystynyt löytämään toteutukseen resursseja monista eri lähteistä.

Suomalainen matkailualan yliopistokoulutuksen malli

Matkailualan yliopistotasoiselle koulutukselle on Suomessa luotu omintakeinen ja varsin hyvin alasta kiinnostuneet opiskelijat maan eri yliopis- toissa kattava malli. Tämä malli rakentuu pääosin kahden merkittävän ja täysin erityyppisen toimijan varaan: *Lapin yliopiston matkailututkimuksen kou- lutusohjelmaan* ja *Matkailualan verkostoyliopiston opetustarjontaan*. Niiden selkeään työnjakoon pe- rustuen opiskelijat voivat hakeutua joko matkailu- teeman pääaine- tai sivuainetutkintoon tähtääviksi perusopiskelijoiksi Lapin yliopistoon tai erilaisia perinteisempiä pääaineita täydentävien matkailun sivuaineopintojen ”vierailijaopiskelijoiksi” Matkai- lualan verkostoyliopistossa – edellyttäen että hei- dän emoyliopistonsa on tämän verkoston jäsenenä. Varsinkin kieltenopiskelijat ovat käyttäneet innok- kaasti viimeainittua mahdollisuutta hyväkseen.

Matkailualan suuntautuvaa koulutusta on jo varsin pitkään (vuodesta 1988) tarjottu Helsingin yliopiston maa- ja metsätieteellisen tiedekunnan taloustieteen laitoksen elintarvike-ekonomian pää- aineessa toimivalla hotelli-, ravintola- ja matkailu- alan erikoistumislinjalla, jonka opetus järjestetään

näihin asioihin erikoistuneiden Helsingin muiden korkeakoulujen kanssa. Tämä koulutusohjelma tarjoaa mahdollisuuden akateemisiin tutkintoihin kandidaatista tohtoriin. Sisäänottojen määrä on kuitenkin pysynyt vähäisenä; normaalisti enintään 10 opiskelijaa on aloittanut vuosittain.

Lisäksi useiden yliopistojen tarjontaan on vuo- sien varrella kehitetty matkailualan koulutuksen osioita, joita opiskelijat voivat liittää tutkintonsa ai- neyhdistelmään – kulloinkin tarjolla olevista vaihto- ehdoista valiten. Niinpä esimerkiksi Oulun yliopis- tossa voi opiskella matkailun maantiedettä.

Helsingin kauppakorkeakoulussa oli pitkään mahdollisuus perehtyä matkailuun talousmaantie- teessä, mutta tämä väylä on sittemmin sulkeutu- nut. Turun kauppakorkeakoulussa on ollut melko pitkään mahdollisuus opiskella matkailua talous- sosiologian, markkinoinnin ja talousmaantieteen lähtökohdista. Svenska handelshögskolan on tar- jonnut pieniä matkailun opintojaksoja myös syven- täviin opintoihin. Tampereen yliopistossa matkailun opetus on toteutettu pääosin kauppatieteellisesti sävyttyneenä yhteisopetuksena avoimen yliopiston kanssa. Turun yliopiston matkailualan opetustar- jonta kohdistuu historiaan ja muihin humanistisiin teemoihin. Vaasan yliopisto tarjoaa aluetieteen opintoja, joissa on mahdollista käsitellä matkailu- alan teemoja.

* * *

Minkä tahansa alan ylimmän koulutuksen tilaa voi arvioida alalla tuotetun tutkimuksen ja oppikirjallisuuden perusteella. Yllä on jo mainittu suomalaisten matkailututkijoiden verkosto ja sen yhteisjulkaisut. Professoreista Kai-Veikko Vuoristo on toistaiseksi tuottanut eniten oppikirjoja ja tutkimuksia. Maininnan julkaisutoiminnastaan ansaitsee myös dosentti Jorma Hemmi, joka oli tarkasteluajanjakson ensimmäinen selvästä matkailuaiheesta Suomessa väitellyt tohtori; hän valmistui Joensuun yliopistosta maantieteen oppiaineesta v. 1979. Kaiken kaikkiaan Hemmin kirjatuotanto matkailutiedon alalla on huomattavan runsas ja pitkäkestoinen; siihen ja muuhun hänen lahjoittamaansa alan kirjalliseen aineistoon voi tutustua Rovaniemellä sijaitsevan *Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin* kirjastossa. Hänet nimitettiin matkailun dosentiksi Lapin yliopistoon syksyllä 1995.

Tässä artikkelissa on keskitytty yliopistolliseen perustutkintoon johtavan matkailualan koulutuksen syntyyn Suomessa. Ammattikorkeakoulujen alan melko runsas opetustarjonta on tästä syystä jätetty käsittelemättä, samoin avointen yliopistojen ammatillinen PD-ym. koulutus. On huomionarvoista, että matkailun ylin koulutustarjonta Suomessa

on ulottunut alueellisesti varsin lavealle. Tämä on eduksi sekä maamme erilaisten alueiden matkailullisen vetovoiman esilletuonnissa ja varjelussa että alueiden hyvän kehityksen turvaamisessa matkailua hyödyntäen. Matkailun yliopistokoulutus ja -tutkimus auttaa hahmottamaan myös matkailun roolia ihmisten elintapojen muutoksissa, yleisen hyvinvoinnin muotoutumisessa ja vuorovaikutuksen kansainvälistymisessä. Matkailusta onkin tullut niin keskeinen asia kehittyneiden maiden ihmisten elämässä, että siihen liittyvien monimutkaisten yhteyksien hyvä tuntemus hyödyttää yksilöitä ja yhteisöjä monin tavoin. Näihin tiedon ja asiantuntemuksen haasteisiin yliopistot ovat oikea taho vastaamaan.

Oma maa on suomalaisille edelleen selvästi tärkein lomamaa. Matkailun tutkimus ja tasokas koulutus auttavat ihmisiä saamaan matkoistaan mahdollisimman paljon virikkeitä, virkistystä ja muuta hyvinvointia niin kotimaassa kuin muuallakin. Riittävä koulutustarjonta myös ylimmällä tasolla edistää ensi sijassa matkailualan kotimaista kehittymistä. Suomeen luotiin tälle hyvä perusta vuosituhatien vaihteessa.

Seppo Aho

Matkailun professori, Lapin yliopisto